

Myötätunnon politiikka ja tutkimusetiikka Suomeen yksin tulleiden maahanmuuttaja- nuorten arjen tutkimisessa

Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen

Abstrakti

Tarkastelen artikkelissani myötätuntoa sosiaalisena tunteena ja metodologisena lähestymistapana yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten arjen tutkimisessä. Keskityn erityisesti etnografisen tutkimussuhteen viralliseen ja elettyyn etiikkaan. Kysyn, miten tutkimussuhde yksin tulleeseen nuoreen oman elämänsä subjektina luodaan. Miten tutkija ja nuori altistuvat toistensa läsnäololle ja sen kautta syntyvälle myötätunnolle? Empiirisen pohjan tarkastelulleni antaa vuosina 2014–2015 perheryhmäkodissa tekemäni etnografinen kenttätyö. Väitän, että myötätunnon synnyttämä toimintapotentiali on erityinen affektiivinen, kokevien kehojen välinen sosiaalinen tilanne. Osoitan, kuinka myötätunnon politiikka on toimiva näkökulma nuorten arjen poliittisuuden tutkimiseen sekä laajempien yhteiskunnallisten epäoikeudenmukaisuuksien tunnistamiseen.

ASIASANAT: etnografia, kuuluminen, myötätunnon politiikka, tutkimusetiikka, yksin tulleet alaikäiset maahanmuuttajanuoret.

Johdanto: etnografinen asenne yksin tulleiden arjen tutkimisessä

Etnografisen tutkimussuhteen muodostamisesta ja siihen liittyvistä haasteista on kirjoitettu useilla tieteenaloilla jo vuosikymmeniä. Keskiössä ovat olleet kentälle pääsyn, siellä olemisen ja lopulta kentältä poistumisen metodiikka, aineiston analyysi ja kohtaamisen eettisyys (esim. Crang & Cook 2007; Geertz 1973; Mauthner ym. 2002). Tässä artikkelissa keskityn erityisesti myötätunnon merkitykseen etnografisessa asenteessa (*ethnographic stance*) ja kohtaamisessa, koska nämä

teemat ovat yhä melko vähän metodologisesti pohdittuja ja keskusteltuja. Etnografinen asenne, kuten Sherry Ortner (2006) asian ilmaisee, perustuu tiheän kuvauksen tuottamiseen rikkaasta ja yksityiskohtaisesta tutkimusarjesta. Tällaiseen kokemukselliseen kuvaukseen liittyy tiheyden lisäksi pyrkimys kokonaisvaltaiseen aihepiirin halluunottoon ja erityisesti moninaisten kontekstien ymmärtämiseen (Ortner 2006, 42–44; ks. myös Geertz 1973). Vaikka näitä etnografisen työskentelyn peruspiirteitä on usein kritisoitu jopa liian holhittisista pyrkimyksistä, ovat ne kuitenkin jokai-

sen etnografisen tutkimusprosessin ytimessä. Tavat, joilla tiheyden haltuunottoon kulloisessakin tapauksessa pyritään, ovat toki erilaisia. Omassa kenttätöyssäni alttius, läsnäolo ja myötätunnon politiikka ovat olleet keinoja tavoittaa tiheä arki ja ymmärtää yksin tulleiden nuorten sisäisiä maailmoja.

Yksin tulleiden nuorten sisäisten maailmojen ymmärtäminen ja kokemuksen kontekstuaalinen avaaminen on ollut tunnekylläinen matka, ja oppiminen on ollut monin tavoin ruumiillista työtä. Marja-Liisa Honkasalo on kirjoittanut kuuntelemisen ruumiillisuudesta ja todennut, että ”kärsimys rikkoo ihmisenä olemisen peruskategorioita ja myös kieltä” (Honkasalo 2008, 67). Tällaisissa haastavissa tutkimustilanteissa Honkasalo näkee tutkijan tehtäväksi tulevan ”kielen ’takana’ olevan tavoittamisen” (emt., 67). Artikkelissani tarkastelen näitä kehollisia tilanteita, joissa kieli ei yksin riitä kokemuksen ymmärtämisessä. Toisaalta yksin tulleiden kotona eli asumisyksikössä toteuttamani etnografinen kenttätö on luonut omat haasteensa tutun ja tuntemattoman vuoropuhelulle ja näistä johdetuille analyttisille tulkinnoille. Siinä missä suomalainen kotiympäristö ja institutionaalinen hoiva asumisyksikössä olivat minulle tutkijana osittain tuttuja, näiden nuorten kokemus tuosta samasta ympäristöstä ja ennen kaikkea heidän sisäinen maailmansa olivat minulle täysin tuntemattomia. Tällaista ”kotiantropologiaa” ei oltu Suomessa aiemmin tehty yksin tulleiden nuorten kanssa (vrt. Honkasalo 2008, 47–48). Tämän tutkimuksen etnografinen asenne onkin vaatinut molemminpuolista alttiutta kohtaamiselle.

Yksin tulleet lapset ja nuoret tutkimuksen subjekteina

Vuosi 2015 muutti Lähi-idästä ja Afrikasta Eurooppaan kohdistuvan maahanmuuton reittejä, saapuvien turvapaikanhakijoiden määriä ja

Euroopan unionin alueella harjoitettavaa vapaan liikkuvuuden sääntelyä. Pakolaismäärien kasvaessa ja heidän kohtaamansa vastaanoton herättäessä globaalia mediamielenkiintoa myös yksin matkustavien tai perheestään erilleen joutuneiden lasten ja nuorten kohtalot ovat nousseet julkiseen keskusteluun. Yksin matkaavia lapsia ja nuoria on ollut aina pakolaistilanteen muuttuessa. Poikkeuksellisen nykyisestä tilanteesta tekee se, että vuoden 2015 aikana heitä saapui EU:n alueelle ennätyskellisen paljon, lähes 95 000. Yksin tulleiden jakautuminen eri Euroopan valtioihin on erittäin epätasaista. Esimerkiksi Ruotsista turvapaikkaa päätyi hakemaan hieman yli 35 000 yksin tullutta lasta ja nuorta (Migrationsverket 2016). Yhä kiristyvän maahanmuuton sekä perheenyhdistämisen kansallisen ja kansainvälisen sääntelyn johdosta Eurooppaan on syntymässä yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten sukupolvi. Tämän muuttuneen tilanteen vuoksi on entistä tärkeämpää löytää keinoja näiden lasten ja nuorten auttamiseen sekä heidän eletyn kokemusmaailmansa syvälliseen ja analyttiseen ymmärtämiseen. Meneillään olevassa Suomen Akatemian rahoittamassa akatemiaturvapaikanhakijahankkeessa (2013–2018) sekä kärkihankkeessa (2016–2018) tarkastelen pakotettua siirtymistä ja erityisesti yksin tulleiden alaikäisten maahanmuuttajalasten ja -nuorten kuulumisen tunnetta ja tilanteita.

Tutkimalla näiden nuorten arkea on mahdollista ymmärtää, kuinka vaikeita inhimilliseen olemassaoloon liittyviä haasteita nuoret kohtaavat uudessa kotimaassaan ja siinä ylirajaisessa elämäntilanteessa, joka ei tule tunnistetuksi monissa hallinnan ja hoivan käytännöissä, joiden kohteena yksin tulleet nuoret elävät. Näiden lasten ja nuorten kuulumisen siteet ovat monitahoiset ja hajallaan maailmassa. Kansallisen integraatiopolitiikan tavoitteena on kuitenkin tukea nuorten kiinnittymistä ensisijaisesti Suomeen. Tämä nationalistisesti virittynyt pyrkimys ohittaa nuorten omat kuulumisen siteet lähes kokonaan. Käytän-

nössä tämä tarkoittaa esimerkiksi suomen kielen oppimisen ylikorostamista uuden koulupolun mahdollistumisessa yli muiden taitojen ja vahvuuksien, joita nuorella on. Suurimmissakaan kaupungeissa muun muassa ranskaa sujuvasti puhuvat maahanmuuttajanuoret eivät pääse taitotasoaan vastaavalle luokalle ranskankieliseen kouluun, vaan joutuvat valmistavan opetuksen luokkaan suomalaiseen kouluun.

Yksin liikkeellä olevien lasten ja nuorten tilanteeseen on kansainvälisessä politiikassa laajemmin kiinnitetty huomiota vasta viimeisen kymmenen vuoden aikana. YK:n Lapsen oikeuksien julistuksen erityiskommentti numero kuusi (CRC 2005) ottaa kantaa yksin matkustavien ja perheestään erilleen joutuneiden lasten ja nuorten kohteluun. Samoin erilaisia EU:n politiikkaraportteja, tilannetta jäsenmaissa kartoittavia maaraportteja ja kansallisia kehittämiselvityksiä on ilmestynyt paljon vasta viime vuosina (EMN 2014; FRA 2015; Frontex 2010, Safe and Sound 2014; Suokonautio & Rantala 2014). Näiden raporttien keskiössä ovat usein yksin tulleiden vastaanoton tai institutionaalisen hoivan kansainväliset, ihmisoikeuksiin liittyvät perusteet tai käytäntöjen kansallinen järjestäminen. Lasten ja nuorten elettyjen kokemusten kartoittamista on tehty laajemmin vasta viime vuosina (Björklund 2015; Kauko 2015; Kauko 2015; Kohli 2011; Kohli, Connolly & Warman 2010; Kuusisto-Arponen 2015; 2016a; 2016b).

Suomeen on tullut vuosittain 150–200 ilman huoltajaa saapunutta alaikäistä turvapaikanhakijaa. Aiempana huippuvuotena 2008 näitä lapsia ja nuoria saapui 706. Vuoden 2015 aikana yksin tulleiden määrä nousi rajusti, ja vuoden loppuun mennessä Suomesta oli hakenut turvapaikkaa 3 024 yksin tullutta lasta ja nuorta. Syyskuun loppuun 2016 mennessä Suomeen on saapunut 323 yksin tullutta alaikäistä (Migri 2016). Kansainvälistä suojelua hakiessaan yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijalapsen ja -nuoret ovat eri lakien

ja hallinnan järjestelmien näkökulmasta äärimmilleen politisoituja yksilöitä. Muun muassa heidän yksin matkustamisensa motiivi liitetään paitsi julkisessa keskustelussa myös maahanmuuttohallinnon piirissä usein niin kutsuttuun ankkurilapsi-ilmiöön, jossa huoltajan epäillään lähettäneen lapsen matkaan turvatakseen myöhemmin muulle perheelle turvapaikan ja pääsyn kohdemaahan (ankkurilapsi-käsitteestä laajemmin ks. Horsti & Pellander 2016). Lisäksi yksin tulleiden kertomaa suojelutarvetta sekä alaikäisyyttä arvioidaan useiden biopoliittisten käytäntöjen, kuten ikä- ja kielitestausten, avulla (Kuusisto-Arponen 2016b; Tapaninen 2016). Turvapaikkaprosessin aikana yksin tulleiden elämän järjestymistä Suomessa hallinnoivat maahanmuuttovirasto ja sisäministeriö. Oleskeluluvan saamisen jälkeen vastuu siirtyy ELY-keskuksille, työ- ja elinkeinoministeriölle sekä perheryhmäkotiasumista tarjoaviin kuntiin. Oleskeluluvan saatuaan yksin tulleet lapset ja nuoret siirtyvät ryhmäkodeista perheryhmäkoteihin tai yksityismajoitukseen, joissa he asuvat pääsääntöisesti täysi-ikäisyyteen asti. (Suokonautio & Rantala 2014.) Joskus yksin tulleet lapset pääsevät asumaan sukulaisperheen luokse, mutta yksityismajoitus suomalaisissa perheissä on vielä äärimmäisen harvinaista. Vuoden 2015 aikana alaikäisyksiköiden määrä Suomessa kymmenkertaisui, ja samalla on laajamittaisesti otettu käyttöön yli 16-vuotiaiden tukiasuntolat sekä kansanopistomajoitus.

Suomessa yksin tulleet ovat moninaisen institutionaalisen hoivan kohteina. Heidän kasvuaan ja kehitystään tuetaan asumisyksiköissä, kouluissa, erilaisissa sosiaalipalveluissa ja harrastuksissa. Tämä tukiverkko on elinehto selviämiselle ja aikuisuuteen kasvamiselle. Erityisesti ryhmä- ja perheryhmäkodeissa tehty työ muodostaa uusia kuulumisen ympäristöjä, tilanteita ja sosiaalisia siteitä yksin tulleiden elämään sekä luo kokemuksia turvallisesta arjesta. Haavoittuvassa (*vulnerable*) asemassa olevien lasten ja nuorten

institutionaaliseen hoivaan liittyy kysymys nuoren omasta toimijuudesta ja sen määrittymisen reunaehdoista. Haavoittuva asema merkitsee suojelun tarvetta, mikä usein hoivan näkökulmasta merkitsee lapsen ja nuoren määrittymistä avun kohteeksi tai jopa uhrin asemaan – ei pelkästään menneisyytensä vuoksi, vaan myös eletyn arjen, tässä–nyt, kokemustensa suhteen. Uhriuttaminen häivyttää nuorten oman toimijuuden ja ehkäisee arkipäivän neuvotteluja, joissa toimijuutta rakennetaan ja uusia identiteettipositiota sekä minuutta luodaan (ks. myös Lalander & Sernhede 2011). Jotta tutkimus voi rakentaa ymmärrystä yksin tulleiden elämästä ilman jatkuvaa uhrin leimaa, on tutkimusprosessin ja vuorovaikutuksen perustuttava läsnäolon avulla syntyvään alttiuteen ja myötätuntoon.

Tarkastelen artikkelissani yksin tulleita etnografisen tutkimussuhteen luomisen ja ylläpitämisen näkökulmista. Pohdin, kuinka tutkimuksen eettiset vaatimukset vaikuttavat tutkimussuhteen rakentumiseen. Kysyn, miten tutkimussuhde yksin tulleeseen nuoreen oman elämänsä subjektina luodaan. Miten tutkija ja nuori altistuvat toistensa läsnäololle vuorovaikutuksessa? Erityisesti jälkimmäisen kysymyksen osalta kohdennan tarkastelun myötätunnon merkitykseen etnografisessa kenttätyössä.

Kansainvälisen politiikan tutkija Susanna Hast korostaa, että ”myötätunto perustuu tasa-arvoiseen toisen ihmisen kunnioitukseen. Myötätunto on tunteena palkitseva, sillä se ei ole vain ulospäin suuntautunut, vaan osa oman itsen havainnointia ja jatkuvaa konstruointia.” (Hast 2014a). Tämä tarkoittaa tutkimussuhteen ymmärtämistä jatkuvana luovana prosessina, jossa yhtenä keskeisenä tieteellisen työskentelyn tapana on alttius omien tunteiden käsittelyyn (ks. myös Hast 2014b, 144). Väitän, että läsnäolo ja sitä kautta inhimilliseen vuorovaikutukseen syntyvä alttiiksi asettuminen sekä myötätunto ovat jääneet yhteiskuntatieteel-

lisen tutkimuksen eettisissä pohdintoissa liian vähälle huomiolle (vrt. Puumala 2013; Ure & Frost 2014). Artikkelini lopussa tarkastelen tutkimussuhteen muotoutumista kivun ymmärtämisenä sekä tämän merkitystä yksilöllisten ja rakenteellisten epäoikeudenmukaisuuksien tunnistamisessa. Esitän, että myötätunnon synnyttämä toimintapotentiaali on erityinen affektiivinen, kokevien kehojen välinen sosiaalinen tilanne, johon tukeutumalla on mahdollista kehittää metodologista polkua yksin tulleiden lasten ja nuorten arkikokemusten tutkimiseen.

Myötätunto tutkimuksen metodologisena lähtökohtana

Tunteiden (*emotion*) merkityksestä tutkimuksessa on viime vuosikymmeninä kirjoitettu paljon yhteiskuntatieteissä. On puhuttu muun muassa tunteiden sosiologiasta ja maantieteestä sekä myötätunnon politiikasta (esim. Hast 2014b; Smith ym. 2009; Turner 2009; Ure & Frost 2014). Lisäksi psykologisessa ja neuropsykologisessa tutkimuskirjallisuudessa on tarkasteltu myötätunnon syntymistä aivoissa ja tämän merkitystä ihmisten välisessä kommunikaatiossa (Damasio 2010/2012; Goetz, Keltner & Simon-Thomas 2010; Greenberg & Turksma 2015; Saarela ym. 2007). Seuraavaksi tarkastelen myötätuntoa keskeisenä metodologisena lähestymistapana tutkimukseni toteuttamisessa, vuorovaikutuksen ja luottamuksen syntymisessä sekä analyttisen näkökulman löytymisessä. Myötätunnon ymmärtäminen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen metodologisena ohjenuorana vaatii myötätunnon syntymisen mekanismien avaamista monitieteisesti.

Yksin tulleilla lapsilla ja nuorilla on valtavasti kokemuksellista tietoa pakotetusta siirtymisestä, perheestä eroamisesta ja elämästä täysin uudessa ympäristössä. Nämä kokemukset pilkahtelevat siellä täällä arjen käytännöissä ja keskusteluissa. Paljon tästä kokemuksesta on hiljaista kehollista

tietoa: tunteita, tunnemuistoja sekä hataria mielikuvia asioista ja tapahtumista (Kuusisto-Arponen 2015; 2016b). Osaa kokemuksista on lähes mahdoton pukea sanoiksi. Lisäksi nuoret ovat kokeneet vaikeita, surullisia, pelottavia ja ahdistavia asioita matkustaessaan yksin. Samoin ikävä, kaipaus ja yksinäisyys ovat usein nuorten eletyn arjen keskiössä. Näistä puhuminen vaatii luottamusta ja läsnäoloon antautumista, joka voi syntyä vain ajan myötä. Edellä mainitut kontekstuaaliset seikat asettavat monenlaisia haasteita tutkijalle. Tutkimussuhteen luominen nuoreen vaatii avoimuutta, kuuntelemisen taitoa sekä alttiutta lähellä olemiseen ja välittämiseen.

Aivotutkija ja neurologi Antonio Damasio (2010/2012, 125) on todennut myötätunnon olevan yksi sosiaalisista tunteista. Tällaiset tunteet ilmenevät sosiaalisissa tilanteissa, ja niillä on tärkeä merkitys yhteisöjen ja ryhmien elämässä. Damasio (2010/2012, 125–126) tarkentaa, että sosiaaliset tunteet 1) vaativat syntyäkseen emotionaalista ärsykettä, 2) ovat riippuvaisia tietyistä laukaisevista tekijöistä aivoissa, 3) muodostuvat yksityiskohtaisissa toimintaa tuottavissa toiminnissa, joissa keho on mukana ja 4) tulevat koetuiksi, kun kokija mieltää tämän tunteen tuntemuksina (*feelings*). Sosiaalisten tunteiden syntymisen on todettu olevan myös riippuvaista siitä ympäristöstä, jossa kokija on kasvanut, joten esimerkiksi myötätunnon kokemiseen liittyy kognitiivisia piirteitä ja kokijan aiempia kokemuksia. Myötätunto syntyy, jos toinen ihminen koetaan tasa-arvoisesti tärkeäksi ihmiseksi ja avun tarpeessa olevaksi. Goetz ja kumppanit (2010, 351) määrittelevätkin myötätunnon tunteeksi, joka herää, kun todistamme toisen ihmisen kärsimystä, ja tämä synnyttää meissä halua auttaa. Nimenomaan auttamisen halu ja tästä syntyvä kokijan toimintapotentiaalin herääminen erottaa myötätunnon muista siihen läheisesti liittyvistä tunteista, kuten empatiasta ja sympatiasta (Greenberg & Turksma 2015, 282). Myötätuntoon liittyy myös moraalista

arvottamista ja toimintaa. Täten se on yhtäältä fenomenologinen ja toisaalta fysiologinen ilmiö (Goetz, Keltner & Simon-Thomas 2010). Lisäksi Hast (2014a) on osuvasti huomauttanut, ettei myötätuntoa pidä sekoittaa sääliin, joka on täysin eri asia (myös Goetz, Keltner & Simon-Thomas 2010, 352). Säälin tunteessa on kyse toisen ihmisen asemoitumisesta itselle alempiarvoisena.

Myötätunto herää ihmisessä esimerkiksi tilanteessa, jossa todistetaan toisen ihmisen fyysistä tai henkistä kipua. Myötätuntoa kokeva ihminen ei koe samoja tunteita, joita havainnoi tai olettaa kivun kokijan tuntevan, mutta hän on suhteessa tähän toisen ihmisen kokemukseen. Tämän affektiivisen suhteen syntyminen on Goetzin ja kumppanien (2010, 356–358) mukaan riippuvainen kolmesta kontekstitekijästä: millainen merkitys toisella henkilöllä on itselle, kuinka oikeutetusti apuun toinen koetaan ja millainen kyky itsellä on selvittää tilanteen tuomasta tunnekuormasta. Myötätunto on jatkuvasti muotoutuva prosessi, jossa linkittyvät useat affektiivisuuden, kognition ja mielenkiinnon suuntaamisen prosessit (Halifax 2012). Tämä tarkoittaa muun muassa ei-tuomitsevaa asennetta ja affektiivista tasapainoa, jossa ystävällisyys ja tunteiden tasapaino mahdollistavat myötätunnon syntymisen ilman, että myötätuntoa kokevalle syntyy tilanteesta ylitsepääsemättöntä ahdistusta tai pelkoa. Lisäksi kognitiivinen kontrolli mahdollistaa muistin käyttämisen ja tunteiden säätelyn sekä ajattelun. Tutkimusmetodologian näkökulmasta esimerkiksi tutkijan aiempi kokemus etnografisesta kenttätyöstä ja muu ammatillinen osaaminen ovat keskeisessä roolissa myös hänen oman affektiivisen tasapainonsa ylläpitämisessä. Samanaikaisesti kognitiivisen prosessin kanssa tutkija suuntaa huomiotaan, havainnoi ja joissakin tapauksissa myös kannattelee sosiaalista tilannetta. Näin toisen ihmisen tilanteeseen virittyminen ja kokemuksellisen näkökulman ymmärtäminen mahdollistuvat, samalla kuitenkin säilyttäen itsen ja toisen koke-

muksellisen eron. Tällä tarkoitetaan sitä, että toista ihmistä kohtaan tunnettu myötätunto ei johda empatiaa herättävien kokemusten siirtymiseen vaan nimenomaan edellä kuvattuun kognitiivis-moraaliseen ajatteluun. Lisäksi myötätuntoon liittyy kehollinen ulottuvuus, jossa koettu tai aistittu toisen ihmisen kärsimys virittää kokijan kehon ja mielen empaattisille reaktioille alttiiksi. Tämä mahdollistaa myötätuntoon oleellisesti liittyvän kontekstuaalisen ajattelun ja toiminnan. (Halifax 2012; ks. myös Greenberg & Turksma 2015, 283.)

Myötätuntoon liittyvien psykologisten, kognitiivisten ja sosiaalisten elementtien vuoksi sitä on tärkeä tarkastella tutkimusetiikan ja metodologian näkökulmista. Tutkimuksen metodologisena ohjenuorana myötätunnon politiikan voi nähdä tarkoittavan kahden tasoista, mutta toisiinsa tiukasti kytkettyä lähestymistapaa poliittisuuteen. Olen omassa tutkimuksessani yhtäältä halunnut tunnistaa ja nostaa keskusteluun yksittäisten kokijoiden tunteet ja tilanteet, jotka ilmentävät pakotetusta siirtymisestä johtuvaa kipua, kärsimystä (*suffering*), muistoja ja henkilökohtaisia tulkintoja. Toisaalta myötätunnon politiikkaan liittyy aina laajempien yhteiskunnallisten rakenteiden analyysi ja erityisesti systeemisen epäoikeudenmukaisuuden tunnistaminen. Siinä missä politiikan tutkijat korostavat myötätunnon politiikassa jälkimmäistä ulottuvuutta, nähdäkseni molempia tarvitaan, jos tutkimuksessa on tarkoitus vastustaa yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuutta (vrt. Ure & Frost 2014, 5–7; Whitebrook 2014; ks. myös Suoranta & Rynänen 2014).

Omassa tutkimuksessani metodologian näkökulmasta oleelliseksi muodostui tutkijan ja nuoren tutkimussuhteen rakentuminen sekä tähän vuorovaikutusprosessiin liittyvä virallinen ja eletty etiikka. Metodologisesti kyse ei suinkaan ollut vain tutkimuksen prosessuaalisesta käynnistämisestä ja etenemisestä, vaan kokemuksellisen ja emotionaalisen-kehollisen tiedon äärelle pääse-

misestä. Tällöin tutkijan ei-tuomitseva ja salliva avoimuus kaikenlaisille kertomuksille ja kokemuksille on tiedontuottamisen keskiössä. Tutkijan on kestettävä yksin tulleen nuoren omaan olemassaoloon liittyvä pohjaton yksinäisyys. On myös pystyttävä empaattisesti ja samalla kuitenkin ammattimaisesti vastaamaan nuoren tarpeeseen esimerkiksi haastaa aikuinen kuuntelija raaollakin väkivaltakertomuksilla. Vaikka kerrottu asia saattaa järkyttää tutkijaa, hänen ei pidä mennä nuoren tunnetilaan mukaan. Tutkijan ei myöskään tarvitse antaa hyväksyntää esimerkiksi omista väkivallan teoistaan kertovalle nuorelle, mutta nuoren luottamusta kertoa vaikeista kokemuksistaan ei pidä horjuttaa tuomitsemalla hänen menneitä tekojaan. Yksin tulleet nuoret ovat herkkiä aistimaan aikuisen läsnäolon aitouden, ja varsinkin tutkimussuhteen alkuvaiheessa aikuisen testaaminen ja luottamuksen koettelu on yleistä. Metodologisesti tämä tarkoittaa jatkuvasti muotoutuvaa emotionaalisen-kognitiivista prosessia, jossa luottamuksesta neuvotellaan nuoren elämässä merkityksellisten poliittisten, kulttuuristen ja sosiaalisten kontekstien moninaisia arksia kenttiä huomioiden.

Politiikan tutkija Eeva Puumala on todennut, että alttius, alttiiksi asettautuminen ja alttiina oleminen luovat mahdollisuuden tutkimussuhteelle, jossa yhteiskuntaa ja vuorovaikutusta usein määrittelevät luokittelut (tutkija–tutkittava, aikuinen–alaikäinen, kansalainen–turvapaikanhakija–oleskeluluvan haltija) ja näihin kiinnittyvät identiteetti-positiot on mahdollista kyseenalaistaa (Puumala 2013, 125–126). Tällöin keskiössä ovat kohtaamiset, joissa olemista, kertomuksia ja ymmärrystä tuotetaan yhdessä. Puumalan sanoin: ”Kyse on kosketuksesta, jossa kumpikaan osapuoli ei ole immuuni toisen vaikutukselle.” (emt., 126). Tällainen alttius ei synny itsestään, ja monet tutkimuksen viralliseen etiikkaan liittyvät tekijät, kuten myös oma kenttätyöni osoitti, asettavat suuria haasteita alttiuden syntymiselle sekä tutkimus-

suhteen neuvottelulle erityisesti kenttätöyön alkuvaiheessa, jolloin luottamusta vasta rakennetaan. Alttiuden mahdollistaminen on erityisen haasteellista yksin tulleiden nuorten kohdalla, koska usein nuorten on vaikea tai liki mahdoton luottaa aikuiseen tutkijaan. Tässä korostuu nimenomaan nuorten aiemman kokemushistorian painolasti, jossa aikuinen ei välttämättä ole hyvää tarkoittava ihminen. Alttiuden syntyminen ei tapahdu pakotamalla, eikä sitä myöskään voi saada aikaan aktiivisesti neuvottelemalla. Alttius mahdollistuu vain, jos nuori kokee olevansa hyväksytty kaiken sen kokemushistorian kanssa, jota hänellä on. Tutkijan mahdollisuus luoda luottamusta on rajallinen. Omien kenttätökokemuksieni pohjalta väitän, että avain nuoren maailman ymmärtämiseen on läsnäolo, jossa yhteinen tekeminen ja oleminen on keino asettua alttiiksi ja kutsua nuorta alttiuteen. Se avaa myös mahdollisuuden neuvotella uudenlaisia identiteettiäpositioita. Tällöin yksin tulleesta tulee uhrin sijaan ensisijaisesti nuori ja tutkijasta aikuinen kuuntelija, keskustelija ja kanssatekijä.

Myötätunnon politiikka metodologiana ohjaa tutkijan kiinnittämään huomiota arjen tilanteisiin, jotka ovat tunnetasolla tiheitä. Tämä laajentaa tutkimuksen havainnot kielellisen ilmaisun lisäksi kehollisen ja aistimuksellisen tarkasteluun. Tutkimuksessani tällaisia tunneilmaisultaan tiheitä asioita olivat muun muassa nuorten henkisen ja maantieteellisen sijattomuuden sekä ulkopuolisuuden kokemisen tilanteet (Kuusisto-Arponen 2015). Lisäksi yksinäisyys, arjen vastoinkäymiset ja perheestä kannettu huoli näkyivät nuorten olemisessa, olemuksessa ja puheissa. Nuoren yksinäisyyteen voi vastata läsnäololla, mutta samalla se vaatii syvempää pohdintaa siitä, miten alttiiksi tuleminen avulla saavutettu ymmärrys muuttaa tutkimussuhdetta ja tutkijaa itseään.

Myötätunnon politiikassa affektiivisuus tarkoittaa nimenomaan ihmisten välisen yhteyden jat-

kuvaa arviointia. Tutkimussuhteessa se merkitsee vuorovaikutuksen esiin nostamien kokemusten ja tunteiden kontekstuaalisen sekä tutkimuksen laajempaa toiminnallista ulottuvuutta painottavaa tarkastelua. Tutkimuksessa pelkkä läsnäolo ei riitä. Tutkijan toimintaa ohjaa ensisijaisesti nuoren kokemusten ymmärtäminen ja samalla oman roolin pohtiminen osana kertomusta. Lisäksi tutkimuksen orientaatiosta riippuen tutkija pyrkii vaikuttamaan tutkimansa ilmiön käsitteellistämiseen, laajempien rakenteellisten seikkojen ymmärtämiseen tai taustalla vaikuttaviin politiikkoihin ja käytäntöihin. Näin syntyy yhteys myötätunnon politiikan ihmisten välisyydestä laajempien yhteiskuntarakenteiden tarkasteluun. Omassa tutkimuksessani yksin tulleiden lasten ja nuorten arkisen elämän politiikan (*life politics*) havainnointi ja analysointi mahdollistivat moniulotteisen kokemustiedon ajallisen ja tilanteisen tarkastelun. Tämä kokemustieto kertoi ennen kaikkea ylikulttuurisesta ja ylipaikallisesta kuulumisesta ja sen jatkuvasta arkisesta neuvottelusta. Näin saavuttamani tutkimustieto valotti samalla laajempien rakenteellisten epätarkoituksenmukaisuuksien ja epäoikeudenmukaisuuksien syntymisen tilanteita Suomessa ja laajemmin Euroopassa (ks. myös Puumala 2013, 136).

Ure ja Frost (2014, 7–9) varoittavat myötätunnon vaaroista, mikäli se otetaan suoraan käyttöön poliittisen päätöksenteon tai toiminnan pohjalta. Tätä varten myötätuntoa pitää osata kouluttaa ja hallita, jotta emotionaalinen älykkyys ja kognitiivinen sekä normatiivinen potentiaali, jotka siihen kytkeytyvät, on mahdollista valjastaa sosiaalisten ja poliittisten epäkohtien paljastamiseen ja muuttamiseen. Tämä vaatii erityisesti moraalista pohdintaa myötätunnon synnyttämän toimintapotentiaalin seurauksista. Tällöin törmätään hankaliin kysymyksiin esimerkiksi yksilöiden kärsimyksen arvottamisesta ja vaikkapa suvreenien valtioiden yhteiskuntarakenteiden merkityksestä tätä kärsimystä ja epäoikeudenmukaisuut-

ta ylläpitävinä käytäntöinä (ks. esim. Frost 2014, 98–99). Myös inhimillisellä tasolla myötätunnon politiikka sisältää riskejä. Vaikka nuori toimii kokemuksiensa välittäjänä ja määrittää itse, mitä haluaa kertoa tutkijalle, saavutettu ymmärrys voi satuttaa nuorta nostaan pintaan menneisyyden kipeitä kokemuksia ja epävarmuutta. Tämä kipu heijastuu tutkijaan, vaikka se näyttäytyy toki eri tavoin voimattomuutena paljastaa epäkohtia ja kyvyttömyytenä muuttaa vallitsevien yhteiskuntarakenteiden aiheuttamia epäoikeudenmukaisuuksia, jotka nuoren kokemusten kautta tulevat näkyviksi.

Judith Stacey (1988) puhuu feminististä etnografiaa valottavassa artikkelissaan siitä, ettei mikään etnografinen tutkimus voi onnistua ilman, että tutkija ei jossain kohtaa riskeeräisi tutkittaviensa luottamusta tai joutuisi kyseenalaistamaan tutkimussuhteessa muotoutuneita monimutkaisia sosiaalisia siteitä (myös Miller 2004). Staceyn (1988) mukaan tämä tapahtuu joko tutkimusprosessin aikana (erityisesti kenttätöyön yhteydessä) tai viimeistään lopputuotoksia muotoiltaessa. Kysymys on pitkälti siitä, mitä myötätuntoon perustuvan tutkimussuhteen avulla saavutetulle tiedolle tehdään ja miten tutkimuksessa mukana olleet tästä hyötyvät. Staceyn esittämälle kritiikille on sijansa myös omassa tutkimuksessani. Tutkimukseeni osallistuneet nuoret alttiudellaan toivat näkyväksi kokemuksiaan ja mahdollistivat tieteellisen ymmärryksen syntymistä ylikulttuurisesta ja ylijärjaisestä elämästä Suomessa. Yksin tulleiden tilannetta ei ole voinut suoraan rinnastaa lastensuojeluun eikä tarpeellisia tukimuotoja yleisesti maahanmuuttajille kohdistettuun sosiaalityöhön. Tutkimuksen avulla saavutettu uusi kokemustieto on erityisen tärkeää, kun suomalaiset viranomaiset yrittävät akuutisti kehittää toimivia käytäntöjä yksin tulleiden institutionaaliseen hoivaan ja sosiaaliseen tukeen. Näiden tutkimukseeni osallistuneiden nuorten täysi-ikäistyminen tapahtuu kuitenkin paljon ennen kuin valtaosa

tutkimustuloksista on edes julkaistu. Jakamalla kokemuksiaan hallinnan kohteena olemisesta ja elämisestä tutkimukseni nuoret eivät siis saaneet toivomaansa apua itse. Tästä huolimatta keskusteluissa nuorten kanssa tuli esille heidän halunsa olla mukana juuri siksi, että ”seuraavilla olisi sitten helpompaa”. Tutkijana pohdin kuitenkin paljon, mitä tutkimukseen osallistuminen nuorille antaa ja miten tutkimuksessa saavutettua ymmärrystä tulisi palauttaa myös heidän tässä-nyt arkeensa takaisin. Tämän vuoksi puhuimme nuorten kanssa yhdessä – usein heidän aloitteestaan – siitä, mitä olimme oppineet heiltä ja miten tätä tietoa pyrittiin tutkimuksen lisäksi viemään päättäjille tiedoksi (ks. myös Kuusisto-Arponen 2015).

Näistä edellä mainituista riskeistä huolimatta näen, että tieteen tekeminen voi aidosti ja avoimesti perustua myötätunnon politiikkaan. Parhaimmillaan se avaa uusia mahdollisuuksia ymmärtää inhimillistä läsnäoloa, toimijuutta ja yhteiskunnallisia hallinnan rakenteita sekä näitä ilmentäviä tunteita, affekteja ja toimintaa. Seuraavaksi tarkastelen etnografista kenttätöytäni tarkemmin avaten, millaisissa tilanteissa ja millaisin reunaehdoin olen myötätunnon politiikkaa käyttänyt.

Etnografinen kenttätöyö läsnäolon ja alttiuden neuvotteluareenana

Tein etnografista kenttätöytä vuosina 2014–2015 seitsemän kuukauden ajan eteläsuomalaisessa perheryhmäkodissa. Vierailin perheryhmäkodissa useita kertoja viikossa. Kenttätöyön ensimmäisen neljän kuukauden aikana hankkeessa oli palkattuna tutkimusapulainen. Perheryhmäkoti oli parinkymmenen nuoren asumisyksikkö. Nuorten läpivirtaus oli melko nopeaa, varsinkin teiniikäisten nuorten osalta. Kenttätöyön aikana perheryhmäkodissa asui yhteensä 19 nuorta, joista neljä muutti omaan asuntoon täytettyään 18 vuotta ja kolme uutta nuorta saapui.

Osallistuvaa havainnointia ei rajoitettu mihinkään tiettyihin arjen tilanteisiin tai tapahtumiin, eikä nuoria myöskään varsinaisesti haastateltu, lukuun ottamatta pientä valokuvausprojektia kenttätyöni lopussa. Nuorten elämästä oppiminen tapahtui yhdessä vietetyn ajan välityksellä. Teimme ruokaa, luimme läksyjä, harjoittelimme kokeisiin, järjestimme yhteisiä tapahtumia, hengailimme ja juttelimme. Jokaisen perheryhmäkodissa vietetyn päivän jälkeen kirjoitimme tutkimusapulaiseni kanssa kenttämuistiinpanot. Käytimme kolmen sarakkeen mallia, jossa ensimmäisessä vaiheessa kirjattiin ”mitä tapahtui sekä muistinvaraisesti kahdenkeskiset dialogit nuorten kanssa.” Toisessa vaiheessa molemmat tutkijat kirjasiivat omiin sarakkeisiinsa kenttätyöstä nousseet tuntemukset, ajatukset ja pohdinnat. ”Mitä tapahtui” –kuvaus pyrittiin kohdistamaan kolmeen keskeiseen näkökulmaan: nuorten keskinäiseen kanssakäymiseen, nuorten ja tutkijoiden dialogiin sekä nuorten kehollisen läsnäolon havainnoimiseen. Tutkijoiden itsenäisesti kirjoittamat kaksi reflektointisaraketta täydensivät olemisen ja tekemisen arkisia kuvauksia. Erityisesti niiden avulla tallensimme omia tuntemuksiamme, kävimme tutkijoina keskustelua ristiriitaisista tilanteista ja eriävistä ymmärryksistä havainnointiemme pohjalta. Tutkijoiden omissa reflektointisarakeissa korostui myös kenttätyön henkinen kuormittavuus ja erilaisten tunteiden jatkuva läsnäolo. Kenttämuistiinpanoja perheryhmäkodilta kertyi 247 sivua.

Tutkimuksen viralliset eettiset koodistot

Yksin tulleiden lasten ja nuorten arjen tutkiminen vaatii kanssaelämistä, luottamuksen rakentamista ja yhteisen ymmärryksen hetkien tunnistamista. Aikuiselle tutkijalle kenttätyö, jossa arkea tarkastellaan olemalla kanssakulkija kokemuksellisesti hyvin eri taustoista tulevien ja haavoittuvassa asemassa olevien alaikäisten näkökulmasta, on vaativaa. Tutkimussuhteen neuvottelemisen nuorten kanssa ei ala puhtaalta pöydältä: tutkijaa vel-

voittavat useat tutkimuseettiset normit, ja lisäksi nuoret usein suhtautuvat varauksella ulkopuolisiin aikuisiin. Luottamuksen neuvottelemisen on hidasta, eikä se myöskään aina onnistu. Tutkimuseettisesti alaikäisten yksin tulleiden kanssa työskenneltäessä on erotettava virallinen ja eletty etiikka. Se, missä raja kulloinkin kulkee, on tilannesidonnaista. Viime vuosina muun muassa nuorisotutkimuksessa on keskusteltu yhä laajemmin siitä, miten tutkimuseettiset ratkaisut vaativat sosiaalisten tilanteiden kontekstisidonnaista tulkintaa ja inhimillistä herkkyyttä (ks. myös Kohli 2006; Kuusisto-Arponen 2015; Pekkarinen 2015; Stacey 1988; Tani 2010). Jos näin ei tapahdu, syntyy kahtalaisia ongelmia. Yhtäältä tutkimuksen toteuttaminen vaarantuu, jos institutionaalisten toimijoiden portinvartijan rooli on ylikorostunut tai käytetään liian tiukkaa eettistä ennakoarviointia. Tällöin esimerkiksi monet salatut ja hävetyt asiat saattavat jäädä entistä vaietuimmiksi ja tutkimatomiksi (Pekkarinen 2015). Toisaalta esimerkiksi tutkittavilta ja mahdollisesti heidän huoltajiltaan pyydettävien tutkimussuostumusten liiallinen välineellinen arvo allekirjoituksineen saattaa estää joidenkin nuorten osallistumisen, karkottaa tutkittavat nuoret kokonaan tai hankaloittaa tutkimussuhteen alussa oleellisen luottamuksen syntymistä.

Usein lähtökohta haavoittuvassa asemassa olevien alaikäisten kanssa työskentelylle on virallinen tutkimuslupa. Tässä tapauksessa tutkimuslupaa haettiin yksin tulleiden asumisyksiköstä vastaavan kunnan hyvinvointipalveluista. Tutkimuslupaa varten kaupungille lähetettiin tutkimussuunnitelman lyhennelmä, tutkittaville jaettava yleistajuinen tutkimusseloste sekä tutkittavien ja heidän edustajiensa tutkimussuostumuslomakepohjat. Lisäksi kaupunki vaati tutkimukseen osallistuvan perheryhmäkodin suostumuksen, joka oli neuvoteltu jo aineistonkeruuta suunniteltaessa yhdessä yksikön johtajan ja henkilökunnan kanssa. Kaupunki ei edellyttänyt erillistä eettistä en-

nakkoarviointia, koska tutkimuksessa ei kajottu lasten ja nuorten terveyteen eikä tutkimuksessa käytetty hyvinvointi- tai terveyspalveluiden tietojärjestelmiin tallennettuja dokumenttiaineistoja. Pohtiessani eettistä ennakoarviointia tutustuin huolella Tampereen alueen ihmistieteiden eettisen toimikunnan ennakoarvioinnista kertoviin yleisiin kriteereihin. Omassa tutkimuksessani ei puututtu lasten ja nuorten fyysiseen koskemattomuuteen, tutkimussuostumukset pyydettiin myös kaikkien yksin tulleiden edustajilta (käyttävät huoltajan toimivaltaa), tutkimuksessa ei esitetty poikkeuksellisen voimakkaita ärsykeitä, eikä tutkimus aiheuttanut pitkäaikaista henkistä haittaa tai turvallisuusriskiä osallistujille (ks. Tampereen alueen ihmistieteiden eettinen toimikunta 2013). Myöskään tutkimuskohteena oleva perheryhmäkoti ei katsonut tarpeelliseksi muuta eettistä arviointia. Edellä esiteltyjen seikkojen pohjalta tein hankkeen vastuullisena vetäjänä päätöksen siitä, etten pyydä tutkimuslupien lisäksi aineistonkeruun toteuttamiseen erillistä eettistä ennakoarviointia.

Virallinen tutkimuslupaprosessi on tutkimusetiikan näkökulmasta kuitenkin erittäin mielenkiintoinen. Institutionaalisen hoivan piirissä olevien nuorten omaa elämää koskevan arkisen tiedon keräämiseen antaa ensisijaisesti luvan heidän kotikuntansa julkinen viranomainen. Ilman tätä lupaa lapsia ja nuoria ei voi heidän kodissaan tutkia. Portinvartijana viranomainen tekee harkintansa mukaan päätöksen tutkimuksen tarpeellisuudesta ja tutkijan esittämien yleisten eettisten periaatteiden riittävydestä, perustaen päätöksensä edustamansa tahon aiempiin linjauksiin. Viranomaisella on tässä tapauksessa suuri valta määrittellä, millaista tutkimusta ja keiden kanssa sitä tehdään (myös Pekkarinen 2015). Toisaalta myönteinen tutkimuslupa lasten ja nuorten tutkimiseen asumisyksikössä laajentaa tutkimuksen osallisten joukon samalla yksikön työntekijöihin. Tätä seikkaa otetaan harvoin huomioon, saati

avoimeen keskusteluun tutkimuksen etiikasta puhuttaessa. Asumisyksikössä työskentelevien aikuisten ja yksin tulleiden nuorten sosiaalinen kanssakäyminen muodostikin yhden keskeisen havainnoinnin lähtökohdan, joka täytyi huomioida useilla tavoin tutkimusta tehdessä.

Tutkijan rooli asumisyksikön arjessa on hyvin erilainen kuin henkilökunnalla, vaikka teimme paljon samoja asioita nuorten kanssa. Esimerkiksi kasvatusvastuuta ei tutkijalla ole, mutta usein tällaista roolia yritettiin antaa meille tutkijoille, erityisesti tilanteissa, joissa nuoren omaohjaaja haki tukea toiselta aikuiselta omalle työlleen. Välillä myös nuoret itse toivoivat tutkijoilta apua sosiaalisten tilanteiden selvittämiseen. Näiden erilaisten kenttätöihin olennaisesti vaikuttavien toimijaroolien muotoutuminen osana toimivaa arkista työyhteisöä oli keskeinen osa tutkimussuhteen ylläpitoa ja tutkimuksen etiikkaa. Tutkijana eettinen pohdinta ja tutkimussuhteen reflektointi täytyikin laajentaa kaikkiin asumisyksikössä työskenteleviin ja asuviin henkilöihin. Toisaalta kenttätöissä oli monia hetkiä, jolloin mukana oli myös tahoja, jotka olivat vain välillisesti osa asumisyksikön arkea, kuten nuorten ystävät tai huoltajan tehtävää hoitavat edustajat. Tämä osoittaa, kuinka virallinen tutkimuslupatarkastelu rajaa tutkimuksen kohteen sekä hyvän eettisen tutkimuskäytännön kapeasti. Käytännön toteutus vaatii eletyn etiikan pohdintaa monien toimijoiden ja asiasisältöjen suhteen.

Alttiiksi asettuminen ja tutkimussuhteen luominen nuorten ja henkilökunnan kanssa

Tutkimuslupa myönnettiin perheryhmäkotiin syyskuussa 2014, ja kenttätöet alkoivat saman vuoden lokakuussa. Tutkimus käsitteenä ja siihen osallistuminen olivat nuorille vaikeasti hahmotettavia. Tutkimusta, sen tarkoitusta ja tavoitteita esiteltiin useita kertoja perheryhmäkodin nuorten kokouksissa ja lisäksi asiaa selvennettiin päivittäisissä keskusteluissa nuorten kanssa. Yleistajuinen

tutkimuseloste oli käännetty heidän kotikielilleen, ja kävimme sen aina läpi nuorten kanssa, kun pyysimme tutkimussuostumuksia. Keskusteluissa nuorten kanssa korostimme, että olimme oppimassa heidän kokemuksistaan. Kerroimme, ettei kukaan muu voisi kertoa meille, mitä he ajattelivat ja millaisia kokemuksia sekä tuntemuksia heillä oli Suomeen tulemisesta ja asumisesta täällä. Erityisesti nuorempien, 10–12-vuotiaiden kanssa, käytimme aikaa myös sen selventämiseen, mitä omien ajatusten ja mielipiteiden kertominen tarkoittaa. Yksin tulleiden nuorten osalta tämä on tärkeää alttiuteen kannustamisessa. Nuoret ovat saattaneet kasvaa olosuhteissa, joissa heidän mielipiteitään ei ole voitu tai haluttu huomioida (Hopkins 2008). Lisäksi he ovat yksin matkustaessaan kokeneet useita tilanteita, joissa aikuiset määrittelevät, mitä lasten ja nuorten pitää kertoa muille, tai nuoret itse ajattelevat kokemustensa perusteella, että heiltä odotetaan tietynlaisia vastauksia (Hopkins 2008, 41). Nuoret olivat usein vilpittömän hämmästyneitä siitä, että heidän kokemuksiaan haluttiin tutkia. Varsinkin kenttätöiden alkuvaiheessa, kun rohkaisimme nuoria kertomaan lisää asioista tai esimerkiksi kiitimme nuorta hänen kerrottuaan omia näkemyksiään, nuori saattoi epäuskoisesti kysyä: ”oikeasti, oliko se sinusta mielenkiintoista?”

Hyvään tutkimuseettiseen käytäntöön nojaten sekä tutkimusluvassa määriteltyjen periaatteiden vuoksi pyysimme kirjallista tutkimussuostumusta jokaiselta perheryhmäkodissa asuvalta nuorelta sekä heidän edustajaltaan. Tutkimussuostumukseen, jossa selitettiin tutkimuksen tavoitteet, teko- ja päämäärät, pyydettiin nuoren allekirjoitus ja syntymäaika. Monelle yksin tulleelle pelkästään syntymäpäivän merkitseminen oli vaikeaa. Osa nuorimmista lapsista ei tiennyt omaa syntymäpäiväänsä tai muistanut oikeaa vuotta. Toisaalta kuten yksi nuori asian ilmaisi, se tammikuun ensimmäinen päivä, jonka hän kirjoitti tutkimussuostumukseen, ei ollut hänen oikea syntymä-

aikansa. Se oli annettu hänelle Suomessa, koska hänellä ei ollut dokumentteja, joilla osoittaa syntymäpäivänsä olevan oikeasti syksyllä. Tällaisissa tilanteissa sanoimme, ettei lapsen tai nuoren ole pakko laittaa syntymäaikaansa suostumuskaavakkeeseen, vaan oleellisempaa meille tutkijoille oli hänen allekirjoituksensa ja ymmärrys siitä, että oli osallistumassa tutkimukseemme. Vaikka perheryhmäkodin kaikki nuoret olivat todennetusti alaikäisiä, on iän kysyminen ja merkitseminen tutkimussuostumuskaavakkeeseen monesta syystä ongelmallinen ja ristiriitainen osa tutkimuksen eettisten vaatimusten ja tutkimussuhteen alkumetriin luottamuksen neuvottelussa. Nuorilla yksin tulleilla iän kertomiseen liittyy useita aikaisempia tilanteita, joissa virallisten tahojen ja ylipäätään aikuisten epäily lapsen tai nuoren kertomasta on johtanut moninaiseen todisteluun. Toisaalta virallisten papereiden allekirjoittaminen on nuorille liiankin tuttua turvapaikka- ja oleskelulupaprosessien takia. Erityisesti juuri nämä kokemukset muista hallinnollisista prosesseista kummittelevat lasten ja nuorten epäluottamuksen taustalla.

Kokemukseni mukaan monet nuoret kavahtivat tutkimussuostumuspapereiden virallisuutta ja tutkijana ”vaatimusten” esittäminen teki oloni epävarmaksi ja epämiellyttäväksi. Virallinen tutkimusetiikka korostaa aikuisen tutkijan ja akateemisen järjestelmän näkemystä soveliaasta asioiden esittämisestä ja tutkimusprosessista. Tämä valtahierarkia on sisäänkirjoitettu lupien kirjalliseen ilmaisuun, eikä sitä ole helppo avata ja selittää. Tällöin virallisista eettisistä menettelytavoista tulee helposti läsnäolon haastamisen välineitä ja epäluottamuksen ilmentäjiä. Kävimme useita keskusteluja nuorten kanssa siitä, miksi olimme pakotettuja pyytämään kirjallisen luvan, vaikka he olisivat jo antaneet suostumuksensa suullisesti. Syntyi tilanteita, joissa nuori halusi ensin allekirjoittaa suostumuksen, mutta lyhyttä tekstiä lukiessaan perääntyi ja pyysi lisä-

aikaa. Yritimme aina olla nuoren vieressä auttamassa lukemisessa ja selittämässä vielä henkilökohtaisesti, mitä tutkimussuostumuksessa kerrottiin. Tutkimussuostumusten pyytämisessä tuli myös väärinymmärryksiä ja jopa mielipahaa, kuten eräässä nuorten kokouksessa selittäessäni toista kertaa saman illan aikana tutkimuksen tarkoitusta, jolloin käytiin yksin tulleiden nuorten sijaan ilmaisua yksin tullut pakolainen. Tämä aiheutti kahden pojan välittömän reaktion ja toinen heistä sanoi minulle: ”aina me ollaan pakolaisia”. Yritin selittää, että tarkoitin yksin tulleita lapsia ja nuoria, mutta toinen pojista ei enää sen illan aikana halunnut keskustella tutkimuksesta, eikä allekirjoittanut tutkimussuostumusta sillä hetkellä.

Valtaosa nuorista allekirjoitti tutkimussuostumuksen heti tai parin ensimmäisen kenttätyöviikon aikana, mutta osa nuorista kieltäytyi aluksi osallistumasta tutkimukseen. Ajan kuluessa vielä muutama uusi nuori tuli mukaan, ja jopa kahden viimeisen kenttätyöviikon aikana kaksi nuorta halusi osallistua valokuvausprojektiin ja antoi tämän myötä tutkimussuostumuksen. Kolme nuorta ei koskaan antanut tutkimussuostumusta. Koska hanke oli saanut tutkimusluvan alaikäisyksikköön, päädyimme yksikön johtajan kanssa käydyssä keskustelussa siihen, että yleinen havainnointi ja työskentely kaikkien nuorten kanssa mahdollistui tätä kautta. Työskentelyä ei siis rajoitettu niihin sosiaalisiin tilanteisiin, joissa olisi ollut vain tutkimussuostumuksen antaneita nuoria. Tämä olisi ollut parinkymmenen nuoren kodissa täysin mahdoton vaatimus. Samoin niiden nuorten, jotka vielä harkitsivat osallistumistaan, ulossulkeminen olemisesta ja tekemisestä olisi ollut suorastaan kohtuutonta – inhimillisesti ja tutkimuseettisesti (ks. myös Pekkarinen 2015, 294–296). Kahdenkeskisiä keskusteluja ei kuitenkaan käytetty tutkimuksen aineistona, ellei nuori prosessin jossakin vaiheessa antanut tutkimussuostumusta.

Tutkimukseen heti suostuneet nuoret olivat avainasemassa muiden nuorten mukaan lähtemisen pohdinnoissa. Osa uusista nuorista otti puheeksi, että hekin haluavat myös tehdä ”juttuja” tai apua läksyihin, koska joku nuorista oli kertonut heille, mitä olimme tehneet yhdessä. Toisaalta myös ne muutamat nuoret, jotka eivät halunneet tulla mukaan, totesivat, etteivät juuri nyt kokeneet voivansa olla tutkimuksessa mukana, mutta harkitsivat vielä. Usein nämäkin nuoret saattoivat itse aktiivisesti hakeutua tilanteisiin, joissa tutkijat kävivät keskusteluja muiden nuorten kanssa, mutta selkeästi määrittelivät itsensä joko kehollisesti tai puhumattomuudella näiden sosiaalisten tilanteiden ”ulkokehälle”. Tästä huolimatta yhteiset tilanteet pidettiin aina avoimina kaikille. Toisaalta korostimme perheryhmäkodin nuorille, että minun ja tutkimusapulaiseni ollessa talossa olimme aina tekemässä tutkimusta. Kanssamme käydyt keskustelut päättyisivät siis tutkimuksen aineistoksi niiden nuorten osalta, jotka olivat tutkimussuostumuksensa antaneet. Näin ollen meidät sai pyytää mukaan asioihin, mutta myös pyytää poistumaan tilanteista, jos nuori koki, että tutkijoiden läsnäolo oli hänelle syystä tai toisesta vaikeaa. Yksikään nuori ei pyytänyt meitä kenttätyöjakson aikana poistumaan yhteisistä tilanteista. Opimme kuitenkin pian lukemaan nuorten kehollista ilmaisua ja keskinäistä dynamiikkaa, kuten eri kielillä taiteilua, jolla he selkeästi osoittivat, milloin jutut olivat vain nuorten kesken tarkoitettuja. Suomi vaihtui nopeasti kotikieleen, jos aikuisten läsnäoloa ei erityisesti kaivattu. Kenttätyön aikana muutamassa tapauksessa koimme oman läsnäolomme hankalaksi, ja siirryimme hetkeksi muualle. Nämä tilanteet liittyivät erityisesti nuorten ja henkilökunnan luottamuksellisiin keskusteluihin, joita käytiin joskus, kuten missä tahansa kodissa, keittiönpöydän ääressä.

Koska etnografiaa tehtiin nuorten kotona, olimme virallista tutkimuslupaa ja nuorten allekirjoittamia tutkimussuostumuksia enemmän huolissam-

me nuorten omasta näkemyksestä: saimmeko tulla heidän kotiinsa? Esitimme tämän kysymyksen useasti kaikille nuorille ja vastaus oli kerta toisensa jälkeen sama: "olette tervetulleita, kiva kun olette täällä". Sovimme nuorten kanssa, että tutkimuksesta tai tutkijoista sai antaa anonymia palautetta perheryhmäkodilla käytössä olevaan yhteiseen palautelaatikkoon. Seitsemän kuukauden työskentelyjakson aikana emme saaneet yhtään viestiä palautelaatikkoon. Nuorten arkisia toimintamalleja seuraamalla aloimme kehittää myös omia julkilausumattomia sääntöjä. Emme koskaan menneet koputtelemaan nuorten huoneiden oville, hiljaisina hetkinä istuimme keittiössä tai toimistossa odottelemassa nuorten ilmaantumista, ja varmistimme aina kysymällä nuorelta, mikä olisi hänen mielestään sopiva paikka jutella, tehdä läksyjä tai viettää muuten aikaa yhdessä. Muutamien nuorien kanssa tapasimme myös kaupungilla tai veimme heitä asioille perheryhmäkodin ulkopuolelle. Kenttätyö tarkoitti jatkuvaa kohtaamisten kirjoa ja yhdessäoloa. Tämän läsnäolon myötä nuorten luottamus tutkijoihin alkoi syventyä.

Tutkijan asemoituminen toimintaympäristöön, joka on yhtä aikaa koti, instituutio ja työpaikka, vaatii aikaa, avoimuutta ja heittäytymistä. Tulin tutkimukseni kuluessa osaksi vakiintunutta työyhteisöä. Perheryhmäkoti on monen hoivasta sekä kasvatuksesta vastaavien aikuisten työpaikka. Tutkijan oman paikan ja työn tekemisen tavon löytäminen aikuisena, joka ei ole kasvatusvastuussa eikä liiemmin virallinen työkaveri, vaatii toisenlaisia ponnisteluja ja toisaalta rohkeutta seisoa lupauksiensa takana. Tutkijana kerrytin nopeasti tietouttani nuorten elämästä ja tilanteista hyvin eri tavoin kuin muu henkilökunta. Minulle kerrottiin asioita, joita henkilökunnalle ei välttämättä ilmaistu. Samoin tutustuin nuorten välisiin sosiaalisiin suhteisiin ja arjen piiloiisiin vallankäytön tilanteisiin melko syvällisesti, koska vietin paljon aikaa heidän kanssaan. Usein olin

tuntikausia nuorten kanssa keittiössä, jossa vain välillä pyörähti joku henkilökunnasta tarkastuskierroksella tai jotakin asiaa toimittamassa.

Välillä joku henkilökunnasta saattoi tiedustella minulta nuoriin liittyviä asioita. Jouduin kieltäytymään näistä keskusteluista ja kerroin kysyjälle, että olin luvannut, etten puhu nuorten kanssa käymistäni henkilökohtaisista keskusteluista. Tämä oli tärkeää paitsi oman luotettavuuteni ylläpitämiseksi myös koko perheryhmäkotia määrittävien sosiaalisten verkostojen kannalta (Hopkins 2008, 42–43). Samoin nuoret saattoivat kysyä minulta lupaa joihinkin asioihin, jotka esimerkiksi omaohjaaja oli jo aiemmin kieltänyt. Nämä tilanteet eivät olleet aluksi yksinkertaisia tunnistaa, mutta pian opin, etten ottanut kantaa mihinkään arjen sääntöihin liittyviin kysymyksiin, vaan ohjasin nuoren puhumaan yksikön henkilökunnan kanssa. Sen sijaan nuorten kysyessä mielipidettäni muista asioista yritin parhaani mukaan auttaa ja avata erilaisia näkökulmia kulloiseenkin asiaan.

Edellä kuvatut tilanteet ja esimerkit ilmentävät, kuinka virallinen tutkimusetiikka ja eletty tutkimussuhteen luominen sekä ylläpito ovat paitsi limittyviä myös paikoitellen ristiriitaisia pyrkimyksiä. Lisäksi kenttätyökontekstini erityispiirre, haavoittuvassa asemassa olevien nuorten tutkiminen, vaatii tutkijalta intensiivisissä ja yllätyksellisissä sosiaalisissa tilanteissa luovimista, epävarmuuden kestämistä ja emotionaalista avoimuutta. Alttiuteen antautuminen on yksin tulleelle nuorelle erityisen vaikeaa, ja siksi myötätunnon politiikka metodologisena lähestymistapana vahvisti läsnäoloa ja yhteisen ymmärryksen syntymistä.

Kivun yksilölliset sekä rakenteelliset heijasteet

Myötätunnon politiikka lähestymistapana auttaa tunnistamaan ja jäsentämään tutkimuksen havaintoaineistoon päätyneitä tiheitä kuvauksia

erityisistä emotionaalista tilanteista (ks. myös Geertz 1973). Nämä tilanteet ovat avaimia pakotetun siirtymisen aiheuttaman kivun henkilökohtaiseen, kollektiiviseen ja rakenteelliseen analyysiin. Keskustelen näistä seuraavaksi kahden kenttätöystäni valitsemani esimerkin avulla.

Kuten artikkelini alussa esitin, myötätunnon kokeminen herättää ihmiskehossa tunteita ja fyysisiä tuntemuksia. Metodologisesti tämä on erityisen mielenkiintoinen piirre tutkimuksen analyttistä tulokulmaa rakennettaessa. Etnografinen kenttätöni piti sisällään valtavan määrän havaintoja: yksittäisiä tunnepitoisia hetkiä nuorten kanssa, usein toistuvia arjen rytmiin liittyviä tapahtumia ja irrallisia havaintoja sosiaalisista tilanteista. Kivun ja kärsimyksen tunnistaminen ei aina ole helppoa. Joskus nuoren sanat selvästi viestittivät keskustelun ajautuneen hänelle vaikeisiin asioihin, joissain toisissa tilanteissa arkinen keskustelu kotiläksyistä saattoi yhtäkkiä saada nuoren kehoallisen olemuksen jännittyneeksi ja pelokkaaksi. Keskustelu siirtyi näissä tilanteissa samalla entiseen kotimaahan ja esimerkiksi mahdollisuuksiin käydä koulua lapsuudessa. Toisaalta keskustelun siirtymä saattoi tapahtua aivan yllättävään, edellisestä keskustelusta näennäisesti hyvin kaukana olevaan teemaan, kuten esimerkiksi pian käsillä olevaan muuttoon omaan asuntoon. Tapahtumahetkellä aikuisen näkökulmasta yllättäväksi koettu nuoren tunnereaktio ja siirtymä keskustelun aihepiirissä selittyi usein tarkemman empiirisen analyysin edetessä. Nuoren kokema tunnereaktio synnytti assosiaation johonkin toiseen tilanteeseen, jossa oli koettu tai pelättiin koettavan samanlaisia tunteita. Esimerkiksi hylkäämiskokemus, yksinäisyys, avuttomuus ja ikävä värjittivät usein siirtymää seurannutta keskustelua.

Syitä emotionaalisesti haastaviin siirtymiin on useita. Nuoren elämäntilanne on kuormittava ja keskittyminen nykyhetkeen on vaikeaa, koska mielessä ovat koko ajan kotimaan tapahtumat

sekä huoli muualla olevasta perheestä. Tunnereaktio tai tuntemus saattaa laukaista muistoja menneestä. Joskus voimakas kehollinen tunne muisto saattaa aiheuttaa paikan, ajan ja kokemusten sekoittumista nykyhetken ja menneen välillä (Kuusisto-Arponen 2016c). Yleensä nämä tunnepitoiset hetket ja tapahtumat purkautuivat keskustelemalla ja antamalla nuorelle tilaisuus kertoa asioista, jotka hänessä herättävät kipeitä muistoja, pelkoa ja huolta. Alttius asettua kuuntelijaksi ja tätä kautta osalliseksi nuoren polveilevaan kertomukseen osoittautui usein tiedonmuodostuksen ytimeksi. Tällöin myötätunnon politiikkaa voi pitää laajempänä metodologisena asenteena, joka määrittää koko tutkimusprosessia ja kenttätöön tekemistä.

Joskus tunnemuistot saattavat olla niin voimakkaita, että tapahtuu psykologista dissosiaatiota eli menneisyys osittain tunkeutuu nykyhetkeen. Näihin tilanteisiin tutkijan on lähes mahdoton etukäteen varautua. Olin tietoinen ilmiöstä, koska olin aiemmassa tutkimuksessani kohdannut samankaltaisia tilanteita ja kirjoittanut niistä (Kuusisto-Arponen 2008; 2016c; Kuusisto-Arponen & Savolainen 2016). Lisäksi olin juuri kenttätöön alussa osallistunut traumatisoituneen henkilön terapeutin kohtamiseen liittyvään koulutus tapahtumaan, joten tiesin, ettei dissosiaatiotilanne ole estettävissä maallikon keinoin.

Traumatisoituneille aikuisille ja nuorille dissosiaatiota aiheuttavat tilanteet saattavat tapahtua arjessa melko usein, ja he ovat osittain tottuneet välttelemään tällaisia tilanteita niiden aiheuttaman henkisen kuorman vuoksi. Koska oma tutkimussuhteeni nuoreen ei perustunut psykologiseen tukeen tai interventioon, tällaisten yllättävien tilanteiden kohtaamiseen oli minun näkökulmastani vain yksi hyvä lähestymistapa: myötätunto. Tällöin myötätunto on enemmän kuin metodologinen asenne ja alttiuden mahdollistaja. Myötätunnosta tulee tutkijan kehollis-

kognitiivinen strategia selvittää tilanteesta ja tapa kannatella hetkeä luomalla turvallinen läsnäolo nuorelle. Hetken ylläpitäminen on tärkeää nuoren itsensä kannalta, ei niinkään tutkimuksellisen tiedon tuottamisen takia. Kun nuori elää tällaista nykyisyyden ja menneen hetkellistä sekoittumista, häntä ei voi jättää yksin. Tilanteessa on usein mahdoton arvioida, miksi menneisyys tunkeutuu nykyhetkeen tai mikä dissosiaation laukaisee.

Kenttätöni viimeisinä viikkoina tein perheryhmäkodin nuorten kanssa ”Viisi kuvaa arjestani”-valokuvaprojektin, jossa nuoret ottivat puhelimellaan kuvia heille tärkeistä asioista perheryhmäkodilla. Kuvien ottamisen jälkeen keskustelin kunkin nuoren kanssa kahdestaan. Nauhoitin käymämme keskustelun, jossa nuori kertoi, mitä kuvassa oli ja miksi hän oli tietyn kuvan halunnut minulle esitellä. Yhden nuoren kanssa katsoimme tietokonetta esittävää kuvaa. Nuoren olemus oli hieman jännittynyt, mutta hän kertoi, että hän katsoi tietokoneelta jalkapalloa ja etsi koulutehtäviin apua. Hän itse mainitsi, että oli alkanut seurata jalkapalloa vasta Suomessa ollessaan, sillä hänellä ei kotimaassaan ollut tällaista mahdollisuutta. Koska nuori itse otti kotimaansa esille, kysyin häneltä, pitääkö hän tietokoneella tai Skypellä yhteyttä muualle ja esimerkiksi kotimaahansa. Tämän kysymyksen kohdalla nuoren olemus muuttui täysin. Hänen kehonsa väännyi outoon asentoon, ääni muuttui monotoniseksi, eikä hän selvästikään ollut enää tilanteessa täysin läsnä. Itse yritin pitää katsekontaktin nuoreen ja nojasin hieman eteenpäin, mutta en koskenut häneen, koska tiesin, että arjessa hän hyvin harvoin koski tai esimerkiksi halasi perheryhmäkodin aikuisia. Kyseinen hetki kesti yhteensä noin pari minuuttia. Seuraava kenttämuistiinpano kuvailee tilannetta. Tapahtuman kuvaus on esitetty sellaisena kuin se kenttämuistiinpanojen ensimmäisessä kirjoitusvaiheessa oli kirjattu. Kursivoitu osuus on lisäys kenttämuistiinpanojen toisesta kirjoitusvaiheesta eli tutkijan reflektiosarakkeesta,

jossa kuvaan tilanteen hämmentävyyttä ja omia tunteitani.

Nuori on hieman jäykän oloinen puhuessaan ja kun kysyn joistain asioista lisää hän vetäytyy tuollissa. Yhdessä kohtaa hän kääntää päänsä melkein takakenoon ja katsoo mua todella vihaisen ja aggressiivisen näköisesti. Leuka on kääntynyt melkein kohti kattoa ja hän katsoo nenänvartta pitkin. Hänen kehon olemuksensa ja kehonkieli on vihamielinen, vaikka puhumme ihan tavallista asioista. En tiedä, mikä tämän laukaisi. Lopuksi tapahtuu sama, kun nuori kysyy, miksi halusin tietää tärkeistä asioista, enkä huonoista. Mä sanon, että ”sä saat kertoa myös huonoista asioista, jos haluat, näin me voisimme oppia lisää”. Nuori: ”ei, tää on hyvä, en mä halua kertoa” (vetäytyy taas taaksepäin ja kääntää pään taakse kenoon).

Tässä on selkeästi jokin puolustusmekanismi, joka hänellä aktivoituu, kun puhutaan tunnetasolla vaikeista asioista. Hän ei myöskään ole kuvannut omaa huonettaan sisältä, vaan ovelta, hyvin kaukaa, eikä halua näyttää eikä myöskään kertoa, mitkä asiat siellä erityisesti ovat tärkeitä.

Kiitän nuorta keskustelusta ja sanon, että on todella arvokasta, että hän suostui (hän ei ole halunnut osallistua mihinkään muuhun yhteiseen juttuun). [...] Arvostan tätä rohkeutta hänessä todella paljon. (Kirjoittajan kenttämuistiinpanot maaliskuu 2015)

Nauhoitettu keskustelu eteni seuraavalla tavalla. Hakasulkeisiin merkityt huomautukset ovat kenttämuistiinpanoista poimittuja tilanteen kuvauksia:

ANNA-KAISA: Aivan. Onko mitään muuta tietokoneesta? Pidäks sä yhteyttä sen kautta, [kotimaan nimi] tai, Skypellä tai, mihkään muualle?

NUORI: Ei. [pidempi tauko]. En mä silleen niin paljon käytä (mitään), siitä on vaan tärkeää, kattoo jalkapalloa ja, joo.

[Kehon asento muuttuu yhtäkkiä. Nuori on täysin jäänytynyt paikoilleen. Hän ottaa tuolin alta kiinni käsillä ja koko keho on jännittynyt.]

[Näen, kuinka nuoren on todella vaikea olla ja pääntän siirtyä toiseen kuvaan]

ANNA-KAISA: Okei. Toinen kuva.

[Nuori on yhä samassa asennossa mutta jatkaa puhumista. Itse mietin pitääkö tilanne keskeyttää, mutta huomaan, kuinka nuori haluaa kertoa minulle, vaikka tilanne on hänelle todella vaikea. Nuoren ääni muuttuu hauraaksi.]

NUORI: Tää on (vaan), mun huone. Joo siis, mul on oma huone ja se on mun mielestä on kiva. Joo.

ANNA-KAISA: [Ääneni on pehmeä ja olen selvästi hämilläni] Miksi? Mikä siin on tärkeitä?

NUORI: No, koska pystyn, olee, yksin ja, joo. Sen takia. Jos olisi jonkun muun kanssa voisi olla (vähän vaikea) [tauko] Jos joskus oot surullinen, sä ajattelet paljon, sul on paljo asioita päässä ja, tiäks sä mä elän tääl ilman vanhemmat ja, [tauko]. Jos (mä haluan olla) yksin niin joskus (vaan), joo, se on...

ANNA-KAISA: Niin. Saa olla rauhassa?

NUORI: [Aivan hiljaisella äänellä] Joo.

ANNA-KAISA: Minkälaiset asiat, onks sulla jotain sellasia tavaroita tai asioita mitkä sulle on tosi tärkeitä mitä sul on siel huoneessa?

NUORI: Omassa huoneessa on?

ANNA-KAISA: Mmmm...

NUORI: No, siellä on vaa, ei oo mitään tärkein mitä, kaikki mitkä on siellä on mun mielestä tärke(itä). Ei mitään tärkein siel.

ANNA-KAISA: Mutta kaikki mitä siellä on, on sulle..?

NUORI: On joo (tärkeitä) [pidempi tauko]

ANNA-KAISA: Oisko siit omast huoneest jotain vielä?

NUORI: No, ei siitä mitään vielä...enää. [hiljaisesti] Joo.

Tämän jälkeen siirryimme viimeiseen kuvaan, ja samalla nuoren kehollinen olemus muuttui jälleen. Hän irrotti kädet tuolin reunan alta, nosti kädet pöydälle ja nojasi rennosti eteenpäin. Nuori kertoi, että kuva esitti PlayStation 4 -konsolia, jolla he pelasivat joko Fifa-jalkapalloa tai rallia. Olimme eläneet hetken läpi yhdessä, ja nuori oli saanut itse sanoittaa sen verran kokemuksiaan kuin hän pystyi.

Kyseinen hetki on yksi kenttätyöni intensiivisimmistä tunnekokemuksista, ja vaikka tilanteen sanallinen ilmaisu on jopa niukkaa, on se täydellinen esimerkki myötätunnon politiikasta etnografisessa kenttätyössä. Se pitää sisällään useita kehollisia reaktiota sekä nuoren viestimästä kivusta ja hämmennyksestä että minun emotionaalis-kognitiivisesta vastauksestani näihin signaaleihin (ks. myös Goetz, Keltner & Simon-Thomas 2010, 359–363). Näitä ovat muun muassa pyrkimykseni katsekontaktin ylläpitoon, eteenpäin nojaaminen, oman puheeni pehmentyminen ja tilanteen kuormittavuuden arviointi sekä päätös antaa nuoren keskeytyksettä jatkaa kertomistaan. Samalla olemukseni kuitenkin selkeästi viestii inhimillistä hämmennystä yhtäkkisessä tilanteessa. Muistan tunteneeni voimakasta huolta ja surua nuoren kertoman edessä. Nuoren vähäiset sanat yksin olemisesta kiinnittyivät kokemiini aiempiin kenttätyötilanteisiin ja ilmiön käsitteelliseen ymmärrykseen.

Myötätunto on kokonaisvaltainen kehollinen ja tiedollinen prosessi. Kenttämuistiinpanoissani

olen kuvaillut tätä myötätunnon tunnetta ”kirvelynä sydämessä”, joka kuitenkin ei lamaannuta minua, vaan päinvastoin antaa minulle välineitä kohdata emotionaalisesti vaikeita tilanteita, rakentaa niistä analyttistä tieteellistä tulkintaa ja mahdollisuuksien mukaan muuntaa tämä yhteiskunnalliseksi toiminnaksi ja uusien vaihtoehtojen esiin nostamiseksi (ks. myös Whitebrook 2014, 21–22). Esitän lopuksi myötätunnon politiikan rakenteellista merkitystä avaavan esimerkin, jonka pontimena ovat olleet yksin tulleiden useat kuvaukset pohjattomasta yksinäisyydestä ja perheettömyydestä, josta osallisiksi he ovat vastoin omaa tahtoaan päätyneet ja jota Suomen maahanmuuttopolitiikka ylläpitää.

Perheenyhdistäminen on 2010-luvun maahanmuuttopolitiikan kiristysten vuoksi muuttunut lähes mahdottomaksi yksin tulleille nuorille (Kuusisto-Arponen 2016b; 2016d). Perheenyhdistämisen vaikeuteen ovat useasti ottaneet kantaa Pakolaisapu ry., muut kolmannen sektorin toimijat sekä maahanmuuttotutkijat (ks. esim. Fingerroos 2014; Fingerroos, Tapaninen & Tiilikainen 2016; Pellander 2016). Itse kirjoitin aiheesta Helsingin Sanomien Vieraskynässä 31.7.2015. Poikkeuksellisesti Migrin maahanmuuttoyksikön tulosalueen johtaja Pauliina Helminen vastasi minulle Helsingin Sanomien mielipidepalstalla (2.8.2015). Vastineessaan Helminen totesi yksin tulleiden lasten perheenyhdistämisen olevan vähäistä, mutta että Migri noudattaa lakia ja että menettelyn lainmukaisuuden on vahvistanut myös korkein hallinto-oikeus valituksia koskevissa päätöksissään. Lisäksi hän painotti, että ”maahanmuuttovirastolla ei ole kategorisia linjauksia lasten perheenyhdistämisissä. Jokainen hakemus käsitellään yksilöllisesti kokonaisharkintaa käyttäen.” Helminen vastausta ja yleisemmin Migrin käsitystä kokonaisharkinnasta sekä lapsen edun toteutumisesta päätöksenteossa olen käsitellyt laajemmin muualla (Kuusisto-Arponen 2016a; 2016b). Tässä yhteydessä on kuitenkin oleellis-

ta nostaa esiin kolmas samaan ketjuun liittynyt kirjoitus, jonka laati professori Outi Fingerroos. Helsingin Sanomissa 5.8.2015 ilmestynyt teksti otti kantaa Migrin kapeaan näkemykseen perheestä ja perhesiteistä yhdistämistarvetta arvioitaessa. Olemme molemmat tutkijat tehneet kenttätöitä osittain Migrin toiminta-alueella ja heidän asiantuntijoitaan haastatellen. Tutkimuksen rooli kriittisen tiedon palauttamisessa hallintoon ei aina ole itsestään selvää tai mutkatonta. Tästä syystä edellä kommentoimaani Migrin julkista vastausta voi pitää eräänlaisena myöntönä siitä, että kielteisillä perheenyhdistämispäätöksillä todella suojellellaan yksin tulleet lapset ja nuoret perheettömiksi ja uusinnetaan länsimaista, hyvin kapeaa käsitystä perhesuhteista. Toisaalta Migrin vastaus oli hallinnon toimintalogiikan kannalta tavallinen toteamus normiohjauksen roolin korostamisesta viranomaistyössä (Bäcklund, Kuusisto-Arponen & Luukkonen 2017, ks. myös Alastalo & Homanen 2015).

Vuoden 2015 myötä muuttuneen pakolaistilanteen edessä tutkijoista ja heidän esittämistään tutkimustuloksista on julkisessa keskustelussa usein tehty mitättömiä. Tieteellisen tutkimuksen merkitystä vähättelevästä yleisestä ilmapiiristä huolimatta Maahanmuuttovirasto on kevään 2016 aikana osoittanut kasvavaa mielenkiintoa tutkijoiden esittämiin näkökulmiin ja kriittisiin huomioihin muun muassa perheenyhdistämisen osalta. Tätä ilmentää esimerkiksi Migrin pyyntö kirjoittaa lyhyitä tutkimustietoon pohjautuvia katsauksia heidän intranettiinsä virkamiesten luettaviksi. Näissä teksteissä on selvitetty esimerkiksi perhekäsityksen määrittelyä, lapsen oikeuksien toteutumista perheenyhdistämisprosessissa ja turvapaikkapuhutteluiden ei-kielellisen viestinnän merkitystä päätöksenteossa. Tekstien kirjoittajina ovat olleet muun muassa etnologi Outi Fingerroos, maantieteilijä Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen ja politiikan tutkija Eeva Puumala. Tällainen keskustelu, jossa yksilöistä ja ryhmistä koottu tutkimustieto

osoittaa hallinnankäytäntöjen ongelmakohtia ja saa viranomaisen reagoimaan sekä kenties pohdintaan toimintansa kehittämistä, on ensiarvoisen tärkeää nykyisessä maahanmuuton tilanteessa. Tutkimukseni osalta tätä kokemuksiin pohjautuvaa tutkimustietoa ei olisi tässä laajuudessaan olemassa ilman myötätunnon politiikkaa. Toisaalta Suomella on vielä pitkä matka edessään kehitettäessä hallinnan käytäntöjä, joissa yksin tullutta nuorta ei nähtäisi ensisijaisesti perheensä uhrina ja niin kutsuttuna ankkurilapsena. Tällöin perheenyhdistämisen arvioiminen lähtisi todellisesta lapsen edusta eikä yleisestä edusta, jota tällä hetkellä määrittää yhä tiukentuva rajojen kontrolli ja nationalistinen retoriikka. (Kuusisto-Arponen 2016d.) Tämä vaatisi, kuten aiemmin totesin, myötätunnon ”kouluttamista” yhteiskunnallisen kanssakäymisen perusvireeksi toiseuttamisen, hylkimisen ja kollektiivisen säälin sijaan.

Lopuksi

Kun tarkastellaan myötätuntoa sosiaalisena tunteena ja metodologisena lähestymistapana, on mahdollista ymmärtää, kuinka läsnäolossa rakentuva kohtaaminen ja alttius muodostavat yhteistä ymmärrystä. Tällöin tutkimus perustuu paitsi tutkijan ammatilliseen ja tieteelliseen otteeseen, myös ihmisten väliseen myötätuntoon. Tutkijalta tämä on vaatinut rohkeutta antaa nuoren määrittää kertomisensa tapa ja tilanteet. On täytynyt työskennellä pitkäjänteisesti luottamuksen ansaitsemiseksi, kestää hiljaisuudet ja puhumattomuudet sekä tunnistaa hetket, joissa yhteinen ymmärrys voi syntyä. Empiiristen havaintojen kirjaaminen muuttui paitsi kerrotun kuvaamiseksi myös kehollisuuden, eleiden ja tunteiden tarinallistamiseksi.

Myötätunnon politiikka mahdollistaa myös laajempien yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja materiaalistien epäoikeudenmukaisuuksien tunnistamisen. Tunnistamisen lisäksi tarvitaan avointa

keskustelua ja erilaisten vaihtoehtojen esittämistä näitä epäoikeudenmukaisuuksia luovien toimintatapojen muuttamiseksi. Tutkimani aiheen kannalta molempien poliittisuuden tasojen on oltava läsnä tutkimuksessa, jotta eletty ymmärrys ei rakennu lasten ja nuorten uhriuttamisen vaan subjektiivisen toimijuuden näkökulmasta. Vasta tällöin myötätunnon politiikka osoittaa voimansa koetun arjen sekä laajempien hallinnan mekanismien tutkimisessa.

Yksin tulleiden lasten ja nuorten tilanne Euroopassa on päivänpolttava poliittinen ilmiö. Tällä hetkellä pelkästään Pohjoismaissa on kymmeniä tuhansia yksin tulleita lapsia ja nuoria. Heidän ylikulttuurisen ja ylirajaisen arkensa ymmärtäminen on edellytys kotoutumisen tukemiselle. Euroopalla ei ole varaa jatkaa vihamielistä suhtautumista yksin tulleiden perheisiin ja heidän pyrkimysiinsä päästä elämään yhdessä. Perheettömäksi suojelemisella ja äärimmilleen tiukennetulla maahanmuuttopolitiikalla luodaan ainoastaan yksinäisten maahanmuuttajalasten ja -nuorten sukupolvi, joiden osallisuus yhteiskuntaan on heikko ja kustannukset moninkertaiset harkittuun perheenyhdistämiseen verrattuna.

Kiitokset

Artikkeli on kirjoitettu osana Suomen Akatemian hankkeita (SA 266161, SA 304146 ja SA 272168 sekä EU:n rahoittamaa Cost-action ISTMEa). Kiitän artikkelikäsitteilykirjoitukseen saamistani erinomaisista parannusehdotuksista tutkijakollega Pia Bäcklundia. Kenttätöön arjen jakamisesta lämmin kiitos kuuluu tutkimusapulaiselleni, vtm Elina Niinivaaralle.

Kirjallisuus

- ALASTALO, MARJA & RIIKKA HOMANEN. 2015. "Hyvinvointivaltion rajankäyntiä maistraatissa. Ulkomaalaisten rekisteröintikäytännöt erilaisten statusten ja valtiollisen tiedon lähteenä." *Yhteiskuntapolitiikka* 80:2, 147–159.
- BJÖRKLUND, KRISTER. 2015. *Unaccompanied Refugee Minors in Finland. Challenges and Good Practices in a Nordic Context*. Siirtolaisinstituutti, Tutkimuksia A, C26.
- BÄCKLUND, PIA, ANNA-KAISA KUUSISTO-ARPONEN & JUHO LUUKKONEN, 2017. "Käytäntöyhteisöt tietämyksenhallinnan lähtökohdista: teoreettis-metodologisia näkökulmia tietämyksenhallinnan tutkimiseen." (Arvioinnissa oleva käsikirjoitus)
- CRANG, MIKE & IAN COOK. 2007. *Doing Ethnographies*. Lontoo: Sage.
- CRC, CONVENTION OF THE RIGHT OF THE CHILD 2005. General comment no 6. Treatment of unaccompanied and separated children outside the country of origin. CRC / GC/2005/6. United Nations.
- DAMASIO, ANTONIO. 2010/ 2012. *Self Comes to Mind: Constructing the Conscious Brain*. New York, Toronto: Pantheon Books.
- EMN, EUROPEAN MIGRATION NETWORK. 2014. *Focused Study 3. Policies, Practices and Data on Unaccompanied Minors 2014*. Helsinki: Maahanmuuttovirasto.
- FINGERROOS, OUTI. 2014. "Somaliperheen paradoksaalisuus." *Kulttuurintutkimus* 31:4, 16–29.
- FINGERROOS, OUTI. 2015. "Perheenyhdistämisiin liittyvät ongelmia." *Helsingin Sanomat*, mielipide, 5.8.2015.
- FINGERROOS, OUTI, ANNA-MARIA TAPANINEN & MARJA TIILIKAINEN (TOIM.). 2016. *Perheenyhdistäminen: Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino.
- FRA, EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS. 2015. *Guardianship Systems for Children Deprived of Parental Care in the European Union. With a Particular Focus on Their Role in Responding to Child Trafficking*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- FRONTEX. 2010. *Unaccompanied Minors in the Migration Process. Risk Analysis Unit, 18477*. Varsova: Frontex.
- FROST, MERVYN. 2014. "Compassion in International Relations." Teoksessa *Politics of Compassion*, toim. Michael Ure & Mervyn Frost. Lontoo, New York: Routledge, 97–106.
- GEERTZ, CLIFFORD. 1973. *The Interpretations of Culture*. New York: Basic Books.
- GREENBERG, MARK, T. & CHRISTA TURKSMA. 2015. "Understanding and Watering the Seeds of Compassion." *Research in Human Development* 12: 3–4, 280–287.
- GOETZ, JENNIFER, DACHER KELTNER & EMILIANA SIMON-THOMAS. 2010. "Compassion: An Evolutionary Analysis and Empirical Review." *Psychol Bull*, 136:3, 351–374.
- HALIFAX, JOAN. 2012. "A Heuristic Model of Enactive Compassion." *Current Opinion in Support and Palliative Care* 6:2, 228–235.
- HAST, SUSANNA. 2014a. "Sääliä vai myötätuntoa palestiinalaisille?" *Politiikasta.fi*-blogi, <http://politiikasta.fi/saalia-vai-myotatuntoa-palestiinalaisille/>. (Luettu 17.11.2014)
- HAST, SUSANNA. 2014b. "Creativity and the Study of Emotions. A Perspective of an International Relations Scholar." *Akademisk quarter* 9, 139–150.
- HELMINEN, PAULIINA. 2015. "Lapsen etu huomioidaan aina perheenyhdistämisessä." *Helsingin Sanomat*, mielipide. 2.8.2015.
- HONKASALO, MARJA-LIISA. 2008. *Reikä sydämessä: sairaus pohjoiskarjalaisessa maisemassa*. Tampere: Vastapaino.
- HOPKINS, PETER. 2008. "Ethical Issues in Research with Unaccompanied Asylum-seeking Children." *Children's Geographies* 6:1, 37–48.
- HORSTI, KARINA & SAARA PELLANDER. 2016. "Mummit mediassa. Julkinen keskustelu kahdesta 'isoäititapauksesta' 2009–2010." Teoksessa *Perheenyhdistäminen: Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?*, toim. Outi Fingerroos, Anna-Maria Tapaninen & Marja Tiilikainen. Tampere: Vastapaino, 161–177.
- KAUKO, OUTI. 2015. "Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana." *Yhteiskuntapolitiikka* 80:1, 35–45.
- KAUKKO, MERVI. 2015. *Participation in and Beyond Liminalities. Action Research with Unaccompanied Asylum-seeking Girls*. ACTA UNIVERSITATIS OULUENSIS E Scientiae Rerum Socialium 156. University of Oulu: Oulu.
- KOHLI, RAVI. 2006. "The Sound of Silence: Listening to What Unaccompanied Asylum-seeking Children Say and Do Not Say." *British Journal of Social Work*, 36:5, 707–721.
- KOHLI, RAVI, HELEN CONNOLLY & ANDREA WARMAN. 2010. "Food and Its Meaning for Asylum Seeking Children and Young People in Foster Care." *Children's Geographies* 8:3, 233–245.
- KOHLI, RAVI. 2011. "Working to Ensure Safety, Belonging and Success for Unaccompanied Asylum-seeking Children." *Child Abuse Review*, 20:5, 311–323.
- KUUSISTO-ARPONEN, ANNA-KAISA. 2008. "Kotirintamia ja kaukomaista: paikkattomuus tilallisen trauman ilmentäjänä suomalaisten ja englantilaisten sotalasten kokemuksissa." *Nuorisotutkimus* 26:2, 15–31.
- KUUSISTO-ARPONEN, ANNA-KAISA 2015. "Ajatuksia myötätunnosta ja kivusta." *Terra* 127:2, 83–89.

- KUUSISTO-ARPONEN, ANNA-KAISA. 2016a. Yksin tulleet lapset ja nuoret suomalaisen maahanmuuttopolitiikan uhreina. Poliitikasta.fi-blogi, <http://politiikasta.fi/yksin-tulleet-lapset-ja-nuoret-suomalaisen-maahanmuuttopolitiikan-uhreina/> (Luettu 17.3.2016)
- KUUSISTO-ARPONEN, ANNA-KAISA. 2016b. "Perheettömiksi suojellut. Yksin tulleiden alaikäisten oikeus perheeseen." Teoksessa *Perheenyhdistäminen: Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?*, toim. Outi Fingerroos, Anna-Maria Tapaninen & Marja Tiilikainen. Tampere: Vastapaino, 89–109.
- KUUSISTO-ARPONEN, ANNA-KAISA. 2016c. "Relating Self, Place and Memory: Spatial Trauma Among the British and Finnish War Children." Teoksessa *Geographies of Children and Young People: Conflict, Violence and Peace (vol 11)*, toim. Christopher Harker & Kathrin Horschelmann. Singapore: Springer.
- KUUSISTO-ARPONEN, ANNA-KAISA. 2016d. "Lapsen etu ja yksin tulleiden perheenyhdistäminen." Etmu-blogi, <http://etmu.fi/lapsen-etu-ja-yksin-tulleiden-perheenyhdistaminen/> (Luettu 9.6.2016)
- KUUSISTO-ARPONEN, ANNA-KAISA & ULLA SAVOLAINEN. 2016. "The Interplay of Memory and Matter: Narratives of Former Finnish Karelian Child Evacuees." *Oral History* 44:2, 59–68.
- LALANDER, PHILIP & OVE SERNHEDE. 2011. "Social Mobilization or Street Crimes: Two Strategies Among Young Urban Outcasts in Contemporary Sweden." *Educare* 2, 99–121.
- MAUTHNER, MELANIE, MAXINE BIRCH, JULIE JESSOP & TINA MILLER. 2002. *Ethics in Qualitative Research*. Lontoo: Sage.
- MIGRATIONSVERKET, TILASTOT. 2016. <http://www.migrationsverket.se/English/About-the-Migration-Agency/Facts-and-statistics-/Statistics/2015.html> (Luettu 12.2.2016)
- MIGRI, TURVAPAikka- JA PAKOLAISTILASTOT. 2016. http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka_ ja_pakolaistilastot (Luettu 15.10.2016).
- MILLER, E. KENNETH. 2004. "Beyond the Frontstage: Trust, Access, and the Relational Context in Research With Refugee Communities." *American Journal of Community Psychology* 33:3/4, 217–227.
- ORTNER, SHERRY. 2006. *Anthropology and Social Theory: Culture, Power, and the Acting Subject*. Durham: Duke University Press.
- PEKKARINEN, ELINA. 2015. "Näkymättömiksi suojellut lapset." Teoksessa *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*, toim. Antti Häkkinen & Mikko Salasuo. Tampere: Vastapaino, 264–300.
- PELLANDER, SAARA. 2016. *Gatekeepers of the Family: Regulating Family Migration to Finland*. Publications of the Faculty of Social Sciences 20. Helsinki: Unigrafia.
- PUUMALA, EEVA. 2013. "Politiikan tuntu, mieli ja merkitys. Tapahtuva yhteisö ja poliittisuuden kokemus kehollisissa kohtaamisissa." *Tiede ja Edistys* 38:2, 125–138.
- SAARELA, MIAMAARIA, YEVHEN HLUSHCHUK, AMANDA WILLIAMS, MARTIN SCHURMANN, EIJA KALSO & RIITTA HARI. 2007. "The Compassionate Brain: Humans Detect Intensity of Pain from Another's Face." *Cerebral Cortex* 17:1, 230–237.
- SAFE AND SOUND. 2014. *What States Can Do to Ensure Respect for the Best Interests of Unaccompanied and Separated Children in Europe*. UNHCR/ UNICEF.
- SMITH, MICK, JOYCE DAVIDSON, LAURA CAMERON & LIZ BONDI (TOIM.). 2009. *Emotion, Place and Culture*. Lontoo: Ashgate.
- STACEY, JUDITH. 1988. "Can There Be a Feminist Ethnography?" *Women's Studies International Forum* 11:1, 21–27.
- SUOKONAUTIO, JAANA & TARJA RANTALA. 2014. *Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 29.
- SUORANTA, JUHA & SANNA RYNNÄNEN. 2014. *Taisteleva tutkimus*. Helsinki: Into.
- TAMPEREEN ALUEEN IHMISTITTEIDEN EETTINEN TOIMIKUNTA. 2013. Tutkimuseettisessä arvioinnissa sovellettavat ohjeet. Tampereen yliopisto. <http://www.uta.fi/tutkimus/etiikka/arviointitmk/arviointista.html> (Luettu 10.10.2014)
- TAPANINEN, ANNA-MARIA. 2016. "Perhesiteet geeneissä. DNA-tutkimus perheenyhdistämisessä." Teoksessa *Perheenyhdistäminen: Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?*, toim. Outi Fingerroos, Anna-Maria Tapaninen & Marja Tiilikainen. Tampere: Vastapaino, 137–159.
- TANI, SIRPA. 2010. "Hengailun maantiede ja nuorisotutkimuksen eettiset ongelmat." *Kasvatus & Aika* 4:3, 51–71.
- TURNER, JONATHAN. 2009. "The Sociology of Emotions: Basic Theoretical Arguments." *Emotional Review* 1:4, 340–354.
- URE, MICHAEL & MERVYN FROST (TOIM.). 2014. *Politics of Compassion*. Lontoo, New York: Routledge.
- WHITEBROOK, MAUREEN. 2014. "Love and Anger as Political Virtues." Teoksessa *Politics of Compassion*, toim. Michael Ure & Mervyn Frost. Lontoo, New York: Routledge, 21–36.